

AZERBAIJAN TÜRKÇESİNDE BİLDİRME (HABER) KİPLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Hacı DAĞLI*

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde bildirme kipleriyle ilgili yapılan araştırmalar incelenmiştir. Bildirme (haber) kipleri bakımından Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi karşılaştırarak, Türkiye Türkçesinde bildirme kipleri olan “geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman” kavramlarının Azerbaycan Türkçesinde karşılığı olan “gelecek zaman, indiki zaman ve gelecek zaman” başlıkları altında ele alınarak analiz edilmiştir. Yapılan analizde her iki Türkçenin bildirme kipleri arasında bulunan benzer ve farklı noktaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için çalışma kapsamında Türkiye Türkçesinden ve Azerbaycan Türkçesinden temin ettiğimiz edebi metinlerden örnekler seçilerek üzerinde inceleme yapılarak ortak özellikler ve farklılıklar mukayese edilmiştir. Ayrıca Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi bildirme kipleriyle ilgili yapılan çalışmalar dikkate alınmıştır. Özellikle bu çalışmamızda, Tahir Mustafa Özkan’ın “Türkçe Cümle Bilgisi II” kitabı, Pr. Dr. Tuncer Gülensoy’un “Türkçe El Kitabı” adlı eseri, Zeynep Korkmaz’ın, “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)” adlı kitabı, Tofiq Hacıyeva, Nizami Cefarov ve Nazami Xudiyev’in “Azərbaycan Dili”, Q. Ş. Kazımov’un “Müasir Azərbaycan Dili”, Möhsün Nağısoylu ve Mehman Zeynalı’nın beraber çıkardıkları “Azərbaycan Dili” adlı kitabı esas alınarak gidilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Haber Kipleri

COMPARISON OF INDICATIVE MODES IN AZERBAIJANI TURKISH AND TURKISH OF TURKEY

ABSTRACT

The researches on the indicative mode in Turkey and Azerbaijan Turkish were examined in this study. Indicative modes in Turkish of Turkey "past tense, present continuous tense, future tense and simple present tense" and their corresponding ones in Azerbaijan Turkish "future tense, simple present tense and future tense" were analysed by comparing them in Azerbaijani Turkish and Turkish of Turkey. In the analysis, similarities and differences between the indicative modes of both Turkish languages were revealed. Similarities and differences were compared examining the selected examples from literary texts received from the Turkish and Azerbaijani Turkish in the scope of the study. Moreover, studies related to the indicative modes of Azerbaijani Turkish and Turkish of Turkey were considered. In our study, especially Tahir Mustafa Özkan’s book called “Turkish Sentence Knowledge II”, Prof. Dr. Tuncer Gülensoy’s “Turkish Guide book”, Zeynep Korkmaz’s book called “Turkey Turkish Grammar (Morphology)”, “Azerbaijani Language” book written by Tofiq Hacıyev and Nizami Cefarov, “Effective Azerbaijani Language” book of Q. Ş. Kazımov and “Azerbaijan Language” book written together by Möhsün Nağısoylu and Mehman Zeynalı were taken into consideration.

Keywords: Turkish of Turkey, Azerbaijani Turkish, Indicative modes

* Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, El-mek: hacdagli@gmail.com

GİRİŞ“Güney-Batı (Oğuz) Grubu Türk Lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Bildirme (Haber) Kipleri ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması” konusuna geçmeden önce kip hakkında kısa bilgi verdikten sonra detaylı bir biçimde ele alacağız.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde “kip” terimi şu şekilde tanımlanmıştır: “Fiillerde belirli bir zamanla birlikte konuşanın, dinleyenin ve hakkında konuşulunun, teklik veya çokluk olarak belirtilmiş biçimi şeklinde tanımlanmıştır.

Muharrem Ergin kipi şu biçimde tanımlar: “Fiil kök veya gövdesinin karşıladığı hareketi şekle ve zamana bağlayan ekler” (Ergin, 2000: 288).

Zeynep Korkmaz göre, “kip kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir. Fiiller şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına girerler. İşte bu anlatım kalıplarına kip, bu kavramı karşılayan ekler de kip ekleri diyoruz.” (Korkmaz, 2003: 569).

Bu tanımlara baktığımızda diyebiliriz ki, fiillerin kök ve gövdelerinden sonra gelerek fiillerin zamanını yapılış, amacını ve şahıs veya dilek bildiren ek almış oldukları şekline kip denir. Türkçede kipler iki gruba ayrılır: a) Haber kipleri b) Dilek kipleri.

Bizim için önemli olan burada konumuzun esas mevzuu olan haber (bildirme) kipi.

Haber kipleri, “Adından anlaşılacağı üzere, bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsarlar. Bu kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar. Bu kiplerde başlıca beş ayrı zaman yer almıştır.” (Korkmaz, 2009: 584).

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin Bildirme (Haber) Kipleri bakımından karşılaştığımızda şöyle bir biçimde tablo karşımıza çıkmaktadır:

Zaman (Haber) Kipleri		Zaman (Haber) Kipleri	
Türkiye Türkçesinde		Azerbaycan Türkçesinde	
Geçmiş Zaman	-di ⁴ , -miş ⁴	Geçmiş Zaman	-di ⁴ , -miş ⁴ , -lb
Şimdiki Zaman	-()yor	İndiki Zaman	-ır ⁴
Gelecek Zaman	-ecek, -acak	Gelecek Zaman	-əcək, -acaq, -ar ²
Geniş Zaman	-()r	Geniş Zaman	-

1. Geçmiş Zaman

1.1. Türkiye Türkçesinde:

Türkiye Türkçesinde geçmiş zaman kendi içinde 2’ye ayrılır: görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman.

Görülen (-di’li) geçmiş zaman, Geçmişte yaşadığımız veya bizzat tanık görüp tanık olduğumuz eylemleri anlatmak için kullanılır. Fiil tabanlarına **-di⁴** eki getirilerek yapılır. “Bu ek,

uyuma ve benzeşmeye göre değişerek *-di -du, -dii, -tı, -ti, -tu, -tü* olur.” (TBB, 2013: 122). Örneğin: *oku-du, yaz-dı-m, yaz-dı-n, sev-di-m, al-dı-k, git-ti-niz, durak-la-dı, at-ıl-dı, sat-tı-nız, gel-di-niz* ve s. Örneklerde de görüldüğü gibi tekil ve çoğul şahıs ekleri olarak çekimlenir.

Görülen geçmiş zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Görülen Geçmiş Zaman	Şahıs Eki	Görülen Geçmiş Zaman
1. Tekil	<i>yaz-dı-m, öğrendim</i>	1. Çoğul	<i>yaz-dı-k, öğren-di-k</i>
2. Tekil	<i>yaz-dı-n, öğrendin</i>	2. Çoğul	<i>yaz-dı-nız, öğren-di-niz</i>
3. Tekil	<i>yaz-dı, öğrendi</i>	3. Çoğul	<i>yaz-dı-lar, Öğren-di-ler</i>

Görülen (di’li) geçmiş zamanın çekim şekilleri

Olumlu çekim şekli: *Okudum, okudun, okudu, okuduk, okudunuz, okudular.*

Olumsuz çekim şekli: *Gelmedim, gelmedin, gelmedi, gelmedik, gelmediniz, gelmediler.*

Olumlu soru çekim şekli: *Aldım mı?, aldın mı?, aldı mı?, aldık mı?, aldınız mı?, aldılar mı?.*

Olumsuz soru çekim şekli: *Özlemedim mi? özlemedin mi?, özlemedi mi?, özlemedik mi?, özlemediniz mi?, özlemediler mi?*

Duyulan (miş’li) geçmiş zaman, fiilin belirtmiş olduğu hareketin önceden gerçekleştiğini bildirir. Lakin söyleyen eylemin yapıldığını görmemiş bir başkasından duymuştur. Bu nedenle geçmişte yapılan fiili kesinliğe bağlamadan aktarır. Fiil tabanlarına **-miş⁴** eki getirilerek yapılır. “ünlüler uyumuna göre değişerek *miş, miş, muş, müş* olur” (TBB, 2013: 123). Örneğin:

Duyulan geçmiş zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Duyulan Geçmiş Zaman	Şahıs Eki	Duyulan Geçmiş Zaman
1. Tekil	<i>yaz-dı-m, öğren-di-m</i>	1. Çoğul	<i>yaz-dı-k, öğren-di-k</i>
2. Tekil	<i>yaz-dı-n, öğren-di-n</i>	2. Çoğul	<i>yaz-dı-nız, öğren-di-niz</i>
3. Tekil	<i>yaz-dı, öğren-di</i>	3. Çoğul	<i>yaz-dı-lar, Öğren-di-ler</i>

Duyulan (miş’li) geçmiş zamanın çekim şekilleri

Olumlu çekim şekli: *Görmüşüm, görmüşsün, görmüş, görmüşüz, görmüşünüz, görmüşler.*

Olumsuz çekim şekli: *Çözmemişim, çözmemişsin, çözmemiş, çözmemişiz, çözmemişiniz, çözmemişler.*

Olumlu soru çekim şekli: *yazdım mı?, yadın mı?, yadı mı?, yazdık mı?, yazdınız mı?, yazdılar mı?*

Olumsuz soru çekim şekli: *vermedim mi?, vermedin mi?, vermedi mi?, vermedik mi?, vermediniz mi? vermediler mi?*

Örnekler:

“Müdür gülmeğe **başladı** ve onu inandırıcaya kadar hayli **uğraştı**. (Reşat Nuri Güntekin)” (Özkan, 2013: 113).

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

- “Sinemaya yeni bir film **gelmiş**.” (Hepçilingirler, 2005: 251).
- “Yağız atlar **kişnedi**, meşin kırbaç **şakladı**.” (TDKB, 2004: 174).
- “Heybenin öbür gözünden de evin için getirdiği hediyeleri **çıkardı**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 10).
- “Sopasını kavrayıp **yürüdü**.” (Kemal Tahir, YY, 1970: 81).
- “—<<Sürün>>**demiş**, ona Şevketli'nin irâdesi var.” (Mehmet Akif Ersoy, S, 2006: 77).
- “Çocuk **almadı**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 1).
- “Evvelki gün annem çamaşırlarımı ütülerken pembe ipekli iç donumu **yakmış**.” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 153).
- “**Vurulmuşum** toprağına taşına...” (TDKB, 2004: 175).
- “Yusuף'un parmağından yüzüğünü de **almışlar**.” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 49).
- “Beş on dakika sonra ikisi birden **çıktılar**.” (Ahmet Hamdi Tanpınar, SAE, 2008: 70).
- “Tabî bana hiçbir mühim rol **vermediler**.” (Ahmet Hamdi Tanpınar, SAE, 2008: 73).
- “Mecâli **kalmamış** artık zavallının...” (Mehmet Akif Ersoy, S, 2006: 86).
- “Faruk merakla gözlerini kırıştırtarak **bekledi**, sessizlik uzayınca gülümsemeye **çalıştı**” (Kemal Tahir, YS, 1971: 66).
- “Beyimiz bizi aramış da **bulamamış**” (Hepçilingirler, 2005: 251).
- “Çocuk, çok **susamış**.” (Akbayır, 2013: 55).
- “Türkmenin hakkından **gelemedin mi** tüh yüzüne...” (K. Tahir, DA, 368).
- “— Karının geldiğini haber alınca bir şey **dememiş mi**?” (Kemal Tahir, YY, 1970: 60).
- “Fotoğrafta güzel **çıkılmışsın**.” (Hepçilingirler, 2005: 251).
- “Aldığı ücretin bu kadar az olduğu **doğruymuş**.” (TD, 2003: 122).
- “Bu sırada, atları ahıra yerleştiren zaptiyeler içeri **girdiler**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 10).
- “Birdenbire karanlık **bastı**.” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 53).
- “Körfezin ta uzaklarından vapur sesleri gelmeye **başladı**.” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 21).
- “Mehmet dün arkadaşıyla erkenden **ayrılmış**.” (TD, 2003: 122).
- “Hiçbir kapıyı **çalmadık**.” (Akbayır, 2013: 55).

1.2. Azerbaycan Türkçesinde:

Azerbaycan Türkçesinde geçmiş zamanın iki türü bulunmaktadır. Bunlar: *şühudi geçmiş zaman* ve *nəqli geçmiş zaman*.

Şühudi geçmiş zaman, Türkiye Türkçesindeki *görülen geçmiş zamanı* karşılamaktadır. “Şühudi” sözcüğü anlamı gözle görünen tanık olunan, görülen ya da görmüş gibi bilinen şey demektir. Şühudi geçmiş zaman (görülen geçmiş zaman), “iş ve hareketin geçmişte icra edilip-edilmediğine kati şekilde (şahitlik yolu ile) bildirir. Fiil köküne ve ya başlangıç formasına **di**⁴ekini ve şahıs eklerini

artırmakla yapılır: *yaz-dı-m, yaz-dı-n, yaz-dı, yaz-dı-k, yaz-dı-nız- yaz-dı-lar* ve s.” (Nağısoylu, Mehman Zeynalı, 2009: 80).

Şühudi (görülen) geçmiş zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Şühudi (duyulan) Geçmiş Zaman	Şahıs Eki	Şühudi (duyulan) Geçmiş Zaman
1. Tekil	<i>yaz-dı-m, gəl-di-m</i>	1. Çoğul	<i>yaz-dı-q, gəl-di-k</i>
2. Tekil	<i>yaz-dı-n, gəl-di-n</i>	2. Çoğul	<i>yaz-dı-nız, gəl-di-niz</i>
3. Tekil	<i>yaz-dı, gəl-di</i>	3. Çoğul	<i>yaz-dı-lar, gəl-di-lər</i>

Şühudi (görülen) geçmiş zamanın olumsuzu *-me, -ma* ekiyle yapılır:

“Uymadı bir anlıq kefə dünyada,
Otuz il nəşəni **vermədi** bada.(N.)” (Kazımov, 2004: 227).

Nəqli keçmiş zaman, Türkiyə Türkçesindeki *duyulan geçmiş zamanı* qarşılar. Nəqli keçmiş zaman (duyulan geçmiş zaman), “iş və hareketin geçmişte icra edilip-edilmediğinin sonucunu **nəqli-aktarma** yoluyla bildirir. Nəqli keçmiş zaman **mış⁴** eki ilə yapılır: *gəl-miş-əm, gəl-miş-sən, gəl-miş-dir, gək-miş-ik, gəl-miş-siniz, gəl-miş-lər* və s. Nəqli keçmiş zaman II. və III. şahıslarda **-ib⁴** ekleriyle yapılır: *al-ib-san, al-ib-sınız, gəl-ib-sən, gəl-ib-lər* və s.” (Nağısoylu, Mehman Zeynalı, 2009: 80).

Nəqli (duyulan) geçmiş zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Nəqli (duyulan) Geçmiş Zaman	Şahıs Eki	Nəqli (duyulan) Geçmiş Zaman
1. Tekil	<i>yaz-mış-am, gəl-miş-əm</i>	1. Çoğul	<i>yaz-mış-ıq, gəl-miş-ik</i>
2. Tekil	<i>yaz-mı (ş) -san, gəl-mi (ş) -sən</i>	2. Çoğul	<i>yaz-mı (ş) -sınız, gəl-mi (ş) -sınız</i>
3. Tekil	<i>yaz-mış-dir, gəl-miş-dir</i>	3. Çoğul	<i>yaz-mış-lar, gəl-miş-lər</i>

Örnekler:

“Abbas görürdü ki, onun yaşlıları çoxdan savadsızlığını ləğv etmiş, özlərinə bir peşə **seçmişlər** (Ə.Vəliyev).” (MAD, 2007: 150).

“Qurbani camaatla halal-hümmət edib anası ilə birlikdə evlərinə **gəldilər**.” (AFK, 2013: 19).

“Əhməd bu fikirlə qıfılı sındırıb içəri **girdi**.” (AUF, 2011: 193).

“Bu münasibətlə şənliklər **keçirmiş**, onu yeni ilin başlanğıcı kimi **qarşılamışlar**.” (AD, 2008: 45)

“Şah öyrəndi ki, onları kim dəvət **etməyib**.” (AFK, 2013: 16).

“Şeyx Heydər qocaya tərəf döndü: - Mən atamı görməmişəm, o da məni **görməyib** (F.K.)” (Kazımov, 2004: 231).

“Ulu əcdadlar əkilən torpaq sahələrini ölçəndə, naxırdan qayıdan mal-qaranı sayanda işi asanlaşdırmaq və alınan rəqəmləri uzun müddət yadda saxlamaq məqsədilə xüsusi nəzm nümunələri **yaratmışlar**.” (AUF, 2011: 12).

“Qara torpaq! Qara torpaq! Sənin dərdin nə **böyükmüş!** (S.Vurğun)” Seyidov və Əsədova, 2010: 50).

“Usta Kərimi öyrətməyə **başladı**.” (AFK, 2013: 41).

“Biz işğal ordusunun sərəncamı ilə **gəlmişik** (Mir Cəlal).” (MAD, 2007: 150).

“— Ədə, zalım oğlu, mən sənə bu qədər zəhmət **çəkmişəm**, heç biri yanında **qalmayıb**?” (AUF, 2011: 195).

“Uşaq ağacdən yerə **endi**.” (Seyidov və Əsədova, 2010: 73).

“Qədimdə bir sıra Şərqi xalqları, o cümlədən Mərkəzi Asiya və Azərbaycan türkləri də baharın gəlişini bayram **etmişlər**.” (AD, 2008: 45).

“Müəllimin dediklərinin hamısını **vazmışam**. O kinonu Hafizdə görmüşdür. Nə durmusan dağbaşında qar kimi (Xalq mahnısı).” (MAD, 2007: 150-151).

“Tez yavaşca burdan da **çəkilib**, qalaçanın o biri yanına **getdi**.” (AUF, 2011: 191).

“Uşaq ağaca **baxdı**.” (Seyidov və Əsədova, 2010: 73).

“Qocalmışam, ağılımı **itirmişəm**.” (AFK, 2013: 17).

“Oyun bir neçə dəqiqə **sürdü**. Amma heç kəs **gözünü** atdan **çəkmədi**. (M.H.)” (Kazımov, 2004: 226).

“Qəddar şahın qoyduğu bu qanundan heç kəs imtina edə **bilməzdi**.” (AUF, 2011: 185).

“Tellərini üzərinə **töküb**, bulud kimi özünü **bürüyüb**.” (AFK, 2013: 66).

“Ay balam, bu qız niyə belə **qaralıb**?” (AUF, 2011: 182).

2. Şimdiki Zaman

2.1. Türkiyə Türkçesinde:

Eyleme “-yor” eki getirilir. Belirtilen eylemin şu an gerçəkləşirməkdə olduğunu ifadə eder: *ağlıyorum, gidiyorsun, geliyoruz, duyuyor, seviyorlar, koşuyorsun, oynuyorlar vb.* [Not: kendinden önceki geniş vokalleri daraltır. Örneğin: *iste – istiyor, bekle – bekliyor, yazma – yazmıyor vb.* Ayrıca “daralan vokal, iki yuvarlak vokal arasında kaldığında yuvarlaklaşır. Örneğin: *kokla – kokluyor, durma – durmuyor vb.*].

Şimdiki zamanın ekinədən sonra işlənən şahıs ekleri aşağıdakı gibidir:

Şahıs Eki	Şimdiki Zaman	Şahıs Eki	Şimdiki Zaman
1. Tekil	<i>çal-ış-(i)yor-um, bil-(i)yor-um</i>	1. Çoğul	<i>çal-ış-(i)yor-uz, bil-(i)yor-uz</i>
2. Tekil	<i>çal-ış-(i)yor-sun, bil-(i)yor-sun</i>	2. Çoğul	<i>çal-ış-(i)yor-sunuz, bil-(i)yor-sunuz</i>
3. Tekil	<i>çal-ış-(i)yor, bil-(i)yor</i>	3. Çoğul	<i>çal-ış-(i)yor-lar, bil-(i)yor-lar</i>

Türkiyə Türkçesindeki –(y)or ekinin yerinə **-mekte, -makta** ekleri də istifadə edilə bilər: *ağla-makta-(y)ım, yat-makta-(y)ız, gel-mekte, gül-mekte-siniz vb.*

Şimdiki zamanın çekim şəkilləri

Olumlu çekim şəkl: *Suluyorum, suluyorsun, suluyor, suluyoruz, suluyorsunuz, suluyorlar.*

Olumsuz çekim şəkl: *Çözemiyorum, çözemiyorsun, çözemiyor, çözemiyoruz, çözemiyorsunuz, çözemiyorlar.*

Olumlu soru çekim şəkl: *Ağlıyor muyum?, ağlıyor musun?, ağlıyor mu?, ağlıyor muyuz?, ağlıyor musunuz?, ağlıyorlar mı?*

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Olumsuz soru çekim şekli: *Bakmıyor muyum?, bakmıyor musun?, bakmıyor-mu?, bakmıyor muyuz?, bakmıyor musunuz?, bakmıyorlar mı?*

Örnekler:

“Gökten dökülen sıcak yanakları **yakıyor**, göğüsleri **eziyor**, nefesleri **tıkıyor**, elle tutabilir bir alev hâline **geliyor**. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)” (Özkan, 2013: 124).

“— Kuzum nasıl paşasın, **görmüyor musun?** Kocamı sürükleyip **duruyorlar...**” (Mehmet Akif Ersoy, S, 2006: 77).

“Halkın manevî hayatı kitle ordusuyla bir önceki dönemde olduğundan tamamen farklı şekilde bağlantılı hale **geliyor**.” (Lukâcs, TS, 2008: 27).

“Yavaş yavaş **yürüyor**” (Mehmet Akif Ersoy, S, 2006: 86).

“İşiniz size ağır **gelmiyor mu?**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 281).

“Hâsılı eşkiya **boğuluyor**.” (Kemal Tahir, YY, 1970: 30).

“Bunların hepsi fermalı olup Anadolu’ya **dağılıyorlar**.” (Kemal Tahir, YY, 1970: 30).

“Burada iki yanılıgyı ortadan kaldırmamız **gerekliyor**.” (Lukâcs, TS, 2008: 166).

“Benim için **topluyor**.” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 71).

“Tekir kedi, minderin üstüne uzanmış dört ayağını germiş **uyuyor**. (Memduh Şevket Esendal)” (Özkan, 2013: 113).

“Bu gece **gidiyor**.” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 49).

“Ben bulunduğum pencerede, << Hadise ne... Atla be herif >> diye dokuz **doğuruyorum**.” (Kemal Tahir, YS, 1971: 66).

“Ne **oluyor** İzmir içinde? Yunanlılar **yayılıyorlar mı?**, İzmir’den ileriye **gidiyorlar mı?**” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 46).

“Ne büyüksün ki kanın **kurtarıyor** tevhîdi... Bedir’in arslanları ancak bu kadar şanlı idi. (Mehmet Akif Ersoy)” (Özkan, 2013: 112).

“Kadın erkek büzülmüşler tir tir **titriyorlar**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 85).

“Bugünlerde ne **yapıyorsun?**” (TD, 2003: 120).

“İte bu fermanlılar, her boğazda, her geçitte vuruşarak can kurtarmaya **bakıyorlar**.” (Kemal Tahir, YY, 1970: 30).

“Öyle ise epeydir **kullanmıyorsun**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 83).

“**Gidiyor musun** Yusuf?” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 49).

“Karanlıkta **göremiyorum**.” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 217).

“Bay Pertev, saatini çıkararak "Çocuklar vaktin ne sularda olduğunu **biliyor musunuz?**" dedi.” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 136).

“Başbakan Ankara’ya **geliyor**.” (Akbayır, 2013: 74).

“şu yukarıdan az kurşun **geliyor**.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 16).

2.2. Azerbaycan Türkçesinde:

Türkiye Türkçesindeki *şimdiki zaman*, Azerbaycan Türkçesinde *indiki zaman* terimiyle ifade edilmektedir. Azerbaycan Türkçesinde *indiki zaman* kavramını Kazımov, şu şekilde açıklıyor: “Fiilin şimdiki zamanı için, hal ve hareketin icrasına başladığını, lakin malumat verilen onun bitmediğini, devam etmekte olduğunu bildirir.” (Kazımov, 2004: 232). Şimdiki zaman **-(y)or** eki Azerbaycan Türkçesinde kullanılmaz. Fiilin köküne ve ya fiilini başlangıç formasına **-ır⁴** ekini ve şahıs eklerini artırmakla yapılır: “*yaz-ır-am, yaz-ır-san, yaz-ır, yaz-ır-ıq, yaz-ır-sınız, yaz-u-lar, oxu-yur-am, oxu-yur-san, oxu-yur, oxu-yur-uq, oxu-yur-sunuz, oxu-yur-lar* və s.” (Nağısoylu, Mehman Zeynallı, 2009: 81).

Şimdiki zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	İndiki (Şimdiki) Geçmiş Zaman	Şahıs Eki	İndiki (Şimdiki) Geçmiş Zaman
1. Tekil	al-ır-am, gəl-ir-əm	1. Çoğul	al-ır-ıq, gəl-ir-ik
2. Tekil	al-ır-san, gəl-ir-sən	2. Çoğul	al-ır-sınız, gəl-ir-siniz
3. Tekil	al-ır, gəl-ir	3. Çoğul	al-ır-lar, gəl-ir-lər

Azerbaycan Türkçesinde şimdiki zamanın olumsuzu **-m, -ma, -mə** ekiyle yapılır.

“Sənin dediklərimdən ağılım bir şey **kəsmir**, oğul. (İ.Ş.)” (Kazımov, 2004: 233).

Örnekler:

“Çağırırıq, bütün ataları çağırırıq. Vacib iş görürük axı, nə **qışqırırsınız** (Mir Cəlal).” (MAD, 2007: 152).

“— Ah, Rüstəm! Məni səndən ayırmaq **istəyirlər**.” (Seyidov və Əsədova, 2010: 123).

“Anası sinəsini yırtıb **ağlayır**.” (AFK, 2013: 17).

“...Qazi Bürhanəddinin dilində də özünü **göstərir**.” (Gulusoy, 2019: 120).

“Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Tarix Muzeyi 1920-ci ildə Bakıda yaradılmışdır. Muzey Bakının mərkəzində, məşhur xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin 1902-ci ildə tikdirdiyi binada **yerləşir**. Gözəl fasada, zəngin şərq və qərb zalllarına malik olan bu memarlıq abidəsi Bakının ən yaraşlıq binalarından **sayılır**.” (AD, 2008: 48).

“Alaylar cərgələnmişdir, **uçur** təyyarələr, tanklar,
Əsir çovğun, **qopur** tufan, yerin qəlbində yanğın var.(S.V.)” (Kazımov, 2004: 232).

“Bu fikir özünü **doğrultmur**.” (Gulusoy, 2019: 70).

“Sizi narahat etdiyim üçün üzristəyirəm. Eləbilməki, mən ayrı planetə **uçuram** (İ.Əfəndiyev).” (MAD, 2007: 152).

“Qətl elədiz Ətabəki, mən ki bu əmri **danmıram**,
Var yenə min Ətabəkiz, yoxsa əməlli **qanmıram**?
Köhnə qapı bu tezliyə tazələmə, **inanmıram**. (S.)” (Kazımov, 2004: 233).

“Muzeydə Azərbaycanın ən qədim zamanlardan müasir dövrdək tarixini əks etdirən maddi-mədəniyyət abidələri **toplanır, öyrənilir**, nümayiş **etdirilir**, həmçinin eksponatların bərpası üzrə iş **aparılır**.” (AD, 2008: 48).

“Həcərlə Gülşənin dolanacağı nə qədər yaxşı, kefləri kök olsa da, ana və bala tez-tez **kövrəlirlər** (Ə.Vəliyev).” (MAD, 2007: 152).

“Bu zaman salonu **bürüyür** heyrət,
Qəribə insanlar **gəlir** səhnəyə.(S.V.)” (Kazımov, 2004: 233)

3. Gelecek Zaman

3.1. Türkiye Türkçesinde:

“Gelecekte gerçekleştirilmesi düşünülen ve tasarlanan eylemler gelecek zaman kipiyle çekimlenir. Gelecek zaman kipi geleceğe ait beklentilerin yanında bazen emir ve istek anlamı da taşır. Fiillerden sonra gelecek zaman kipi getirilerek çekimi yapılır.” (TD, 2003: 121). Fiil tabanlarına -**acak**, -**ecek** ekleri getirilerek yapılır. Örneğin, *okuyacağım, alacaksın, vereceğiz, zorlayacak, götürecekler, üzüleceksin, ağlayacağım, satacaklar vb.*

Gelecek zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Gelecek Zaman	Şahıs Eki	Gelecek Zaman
1. Tekil	<i>gel-eceğ-im, öl-eceğ-im</i>	1. Çoğul	<i>gel-eceğ-iz, öl-ecek-siniz</i>
2. Tekil	<i>gel-ecek-sin, öl-ecek-sin</i>	2. Çoğul	<i>gel-ecek-siniz, öl-ecek-siniz</i>
3. Tekil	<i>gel-ecek, öl-ecek</i>	3. Çoğul	<i>gel-ecek-ler, öl-ecek-ler</i>

Görülen (di’li) geçmiş zamanın çekim şekilleri

Olumlu çekim şekli: *Bileceğim, bileceksin, bilecek, bileceğiz, bileceksiniz, bilecekler.*

Olumsuz çekim şekli: *Almayacağım, almayacaksın, almayacak, alamayacağız, almayacaksınız, almayacaklar.*

Olumlu soru çekim şekli: *Takacak mıyım?, takacak mısın?, takacak mı?, takacak mıyız?, takacak mısınız?, takacaklar mı?.*

Olumsuz soru çekim şekli: *Görünmeyecek miyim?, görünmeyecek misin?, görünmeyecek?, görünmeyeceğiz?, görünmeyecek misiniz?, görünmeyecekler mi?.*

Örnekler:

“Onlara tâbi olan akıllılara ne **diyeceğiz?**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 109).

“Ben senin on adım arkadan **olacağım!**” (Kemal Tahir, YS, 1971: 96).

“Ben biraz daha **kalacağım**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 136).

“Fermalı, yani millet yakaladığı yerde **tepeleyecek...**” (Kemal Tahir, YY, 1970: 30).

“Derhal buradan **gideceksin.**” (TD, 2003: 121).

“Siz nereye **gideceksiniz?**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 263).

“Bir evden alıp başka bir eve **götüreceğiz!**” (Kemal Tahir, YS, 1971: 96).

“Çok teşekkür ederim, fakat rahatsızım! Gidip hemen yatağa **gireceğim**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 279).

“Bir arkadaşın **olacak.**” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 46).

“— Ömer abimi **kaçıracağız!**” (Kemal Tahir, YS, 1971: 96).

“Bu gidişle birkaç yıl içinde modern bir mahalle **kurulacak!**” (Ahmet Hamdi Tanpınar, SAE, 2008: 56).

“Sen ayağına yiğit misin? Gençsin, yiğit **olacaksın** ayağına herhalde.” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 16).

“Birkaç ay şöyle bir Avrupa'yı **dolaşacağım.**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 263).

“Yarın arkadaşlarımızla ders **çalışacağız.**” (TD, 2003: 121).

“Bir yerde kartal kuşlarıyla kel akbabalar böyle çark çevirirse orada leş olduğunu **bileceksin.**” (Kemal Tahir, YY, 1970: 81).

“Artık bundan sonra mesleğimi serbest olarak icra **edeceğim.**” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 263).

“Bu sefer büyüdün artık, **ağlamayacaksın.**” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 50).

“Biz de **geleceğiz.**” (Kemal Tahir, YS, 1971: 96).

“Raporunuzu **bekleyeceğim.**” (Samim Kocagöz, Kalpaklılar, 2010: 128).

“Bu şiir mutlaka **okunacak.**” (Akbayır, 2013: 55).

“Paşa **olacak** Memed oğlum, dedi” (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe, 1997: 10).

“Bu lüks âlemine yalancı iddialarla katılmış olmamak için Handan "Ben bir ticarethanede daktiloluk **edeceğim**" dedi” (Halikarnas Balıkcısı, B, 1996: 263).

“”Bu maçı **kazanacağız.**” (TD, 2003: 121).

3.2. Azerbaycan Türkçesinde:

Azerbaycan Türkçesinde, *gelecek zaman*, “iş ve hareketin danışılan zamandan sonra icra edilip-edilmeyeceğini bildirir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak Azerbaycan Türkçesinde gelecek zamanın iki çeşidi vardır. Bunlar: **Qəti gələcək zaman** və **qeyri-qəti gələcək zaman**.

Qəti gələcək zaman, “iş ve hareketin gelecekte icra edilip-edilmeyeceğini qəti şekilde bildirir, -**acaq⁴** ekiyle yapılıdır: -acaq¹şəkilçisi ilə düzəlir: al-acaq-am, al-acaq-san, al-acaq-dır, al-acaq-ıq, al-acaq-sınız, al-acaq-lar, ək-əcəy-əm, ək-əcək-sən, ək-əcək-dir, ək-əcəy-ik, ək-əcək-siniz, ək-əcək-lər və s.” (Nağısoyly, Mehman Zeynallı, 2009: 81).

Qəti gələcək zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Qəti Gələcək Zaman	Şahıs Eki	Qəti Gələcək Zaman
1. Tekil	al-acaq-am, gəl-əcəy-əm	1. Çoğul	al-acaq-ıq, gəl-əcəy-ik
2. Tekil	al-acaq-san, gəl-əcək-sən	2. Çoğul	al-acaq-sınız, gəl-əcək-siniz
3. Tekil	al-acaq- (dır), gəl-əcək- (dir)	3. Çoğul	al-acaq-lar, gəl-əcək-lər

Qəti gələcək zamanın olumsuzu **-ma, -mə** ekiyle yapılıdır:

“Səfiyə heç kim **kömək etməyəcək** (Elçin)” (Kazımov, 2004: 236).

Qeyri-qəti gələcək zaman, “iş ve hareketin gelecekte icrasını qəti şekide bildirmir. Fiillere -**ar²** ekini artırmakla yapılıdır: yaz-ar-am, yaz-ar-san, yaz-ar, yaz-ar-ıq, yaz-ar-sınız, yaz-ar-lar, oxu-yar-

am, oxu-yar-san, oxu-yar, oxu-yar-ıq, oxu-yar-sınız, oxu-yar-lar ve s.” (Nağısoylu, Mehman Zeynallı, 2009: 81).

Qeyri-qəti gələcək zamanın ekindən sonra işlənən şahıs ekleri aşağıdakı gibidir:

Şahıs Eki	Qeyri-Qəti Gələcək Zaman	Şahıs Eki	Qeyri-Qəti Gələcək Zaman
1. Tekil	al-ar-am, gəl-ər-əm	1. Çoğul	al-ar-ıq, gəl-ər-ik
2. Tekil	al-ar-san, gəl-ər-sən	2. Çoğul	al-ar-sınız, gəl-ər-siniz
3. Tekil	al-ar, gəl-ər	3. Çoğul	al-ar-lar, gəl-ər-lər

Qeyri-qəti gələcək zamanın **-ma, -mə** ekiyle yapılır:

“Fələk də gəlsə, onu sözümdən **döndərə bilməz.**” (İ.Ə.) (Kazımov, 2004: 239).

“Atın ki ayağı sındı, qurtardı, o **sağalmaz.** (F.K.)” (Kazımov, 2004: 239).

Örnekler:

“Unutmayın ki, manqamız Xanpəri Ağabəylinin manqası ilə yarışa girəcəkdir. Əgər qızlar vəd etdikləri məhsulu versələr, kolxozda daha böyük nüfuz **qazanacaqlar** (Ə. Vəliyev).” (MAD, 2007: 153).

“— Ay Kərim, gəl bu sevdadan əl çək. Atam çox zalım adamdır, məni sənə **verməyəcək.**” (AFK, 2013: 53).

“Mən yenə də pambıqçılıq briqadasında **işləyəcəyəm.** Qorxmaz bu saat çay içib Mədədin yanına **gedəcəm.** Nərgiz isə kitab oxumağa başlayacaqdır (İ.Əfəndiyev).” (MAD, 2007: 153).

“Qalır dəmirlə sement, onu darayon mərkəzindən **alırıq.** Gedək oxuyaq, sonra qayıdıb həmişəlik bir yerdə **yaşayırıq** (Ə. Vəliyev).” (MAD, 2007: 153).

“— Oğlum, əhsən sənə, çox kâmil ustadsan, Zərnigarın öhdəsindən sən **gələcəksən.**” (AFK, 2013: 93).

“— Nə mətləbin var isə **verəcəyəm.**” (AFK, 2013: 113).

“Bərk tapşırırdı ki, sabah Bəhlulun toyudur, **gələrsən.** Qalxıb sənənin barəndə bir tutarlı nitq **deyərdəm** (Mir Cəlal).” (MAD, 2007: 153).

“Biz ayrılan zaman demişdin Kİ sən: Bir də bu yerlərə **gələcəkmisən?** (S.Vurğun)” (Seyidov və Əsədova, 2010: 50).

“Usta belə qərara gəlmişdi ki, həmin sazı kim dindirə bilsə ona **verəcəm.**” (AFK, 2013: 44).

“O bilirdi ki, Əbu Səidlə döyüşsüz **qurtara bilməyəcəklər.** (F.K.) (Kazımov, 2004: 235).

“Ay ana, vaxt keçəcək, ay keçib illər ötəcək, qərinə **dəyişəcək,** biz hamımız **gedəcəyik,** allah eləməsin sahibimizin başından bir tük əskik olsun. (F.K.)” (Kazımov, 2004: 235).

“Sən məni bağlasan sənə **gedəcəyəm.**” (AFK, 2013: 97).

“Arazın o tayına keçsək, Ərdəbil də **bizim olacaq.** (F.K.)” (Kazımov, 2004: 235).

“—Sən bu gün Kinoya **gedəcəksənmi?**” (Seyidov və Əsədova, 2010: 47).

“Xalı qoşanın xallarına tərifi **edəcəklər.**” (AFK, 2013: 31).

Gecəylə hücumə keçib düşməyə ağır zərbə vurub **qayıdacaqsan**. (F.K.)” (Kazımov, 2004: 235).

“Sonra **qayıdacağam**.” (AFK, 2013: 46).

4. Geniş Zaman

4.1. Türkiye Türkçesinde:

Geniş zaman, “eylemin başlayıp devam ettiğini ve edeceğini gösterir.” (Ediskun, 1999: 180). Diğer bir tanımla “geniş bir zaman diliminde gerçekleştirilen eylemlerle, genellemeler, genel geçer kurallar, doğa kanunları alışkanlıklar, bilimsel doğrular, toplumsal gelenekler ve ortak kabuller geniş zaman kipiyle çekimlenir.” (TD, 2003: 122). Fiile **-r, -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür** getirilerek yapılır. Örneğin, ağlar, dinler, ölür, verir, yener vb.

a) Ünlü ile biten fiillere **-r** eki getirilir: *yürü-r, oku-r vb.*

b) Tek heceli fiillere **-ar, -er** ekleri getirilerek yapılır: *sor-ar, bak-ar vb.*

c) Ünsüzle biten birden fazla heceli kelimelerin sonuna **-ır, -ir, -ur, -ür** ekleri getirilerek yapılır: *sevinir, konuşur vb.*

Şimdiki zamanın ekinden sonra işlenen şahıs ekleri aşağıdaki gibidir:

Şahıs Eki	Geniş Zaman	Şahıs Eki	Geniş Zaman
1. Tekil	<i>çöz-er-im, çal-ış-ır-ım</i>	1. Çoğul	<i>çöz-er-iz, çal-ış-ır-ız</i>
2. Tekil	<i>çöz-er-sin, çal-ış-(ı)r-sın,</i>	2. Çoğul	<i>çöz-er-siniz, çal-ış-ır-sınız</i>
3. Tekil	<i>çöz-er, çal-ış-ır-ım</i>	3. Çoğul	<i>çöz-er-ler, çal-ır-lar</i>

[Not: Geniş zamanı Sürekli yaptığımız işleri ve alışkanlıklarımızı anlatırken kullanınız.]

Geniş zamanın çekim şekilleri

Olumlu çekim şekli: *kapatırım, kapatırsın, kapatır, kapatırız, kapatırsınız, kapatırlar.*

Olumsuz çekim şekli: *gitmem, gitmezsin, gitmez, gitmeyiz, gitmezsiniz, gitmezler.*

Olumlu soru çekim şekli: *arar mıyım?, arar mısın?, arar mı?, arar mıyız?, arar mısınız?, ararlar mı?.*

Örnekler:

*Bazı kimseler etliye sütlüye karışmadan kabuklarına çekilip **otururlar**.* (Korkmaz, 2009: 637)

“Üzüm üzüme baka baka **kararır**.” (TD, 2003: 122).

Şen adam güneşe benzer; girdiği yer **aydınlanır** (Cenap Şahabettin) (TBB, 2013: 125).

“O bir daha buraya **döner mi bilmem**.” (TDKB, 2004: 176).

“İşte o gün birdenbire Nif çayı dolayında toz bulutlan **kalkar**.” (Halikarnas Balıkcısı, AF, 1974: 32).

“Bugün bize **gelir misin**” (TD, 2003: 122).

“Bu yönetmelik sizi ilgilendirmez, kanunlar herkesi **bağlar**.” (Korkmaz, 2009: 637)

“Münafığın sonu **gelmez**, söner sefil ocağı. (Mehmet Akif Ersoy)” (TBB, 2013: 125).

“Altın anahtar her kapıyı **açar**.” (Korkmaz, 2009: 637)

“Roman yazmaktan zevk **duyarım**. (Ahmet Mithat)” (TBB, 2013: 125).

“Sabahları hep **koşarım**” (TD, 2003: 122).

“Herodotos yazmış olduğu gibi yazmakla, günümüzün serbest yazı tekniğini iki bin dört yüz yıl önce icad etmiş **sayılır**.” (Halikarnas Balıkcısı, AF, 1974: 19).

“Her sabah bir saat yürüyüş **yapar**; Dostlarımız her yaz Bodrum'a gidip bir ay **kalırlar**.” (Korkmaz, 2009: 637).

“Güneş doğudan doğar, batıdan **batar**.” (TD, 2003: 122).

“İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe **yaşar**. (Yahya Kemal Beyatlı)” (TBB, 2013: 125)

“Ağlamayan çocuğa meme **verilmez**.” (Korkmaz, 2009: 637)

“...Bu konu bitince, onu anlatmazdan önce sözü Sardis'te mi ya da Troya'da mı nerede bıraktıysa oraya **döner**. Ondan sonra İran şahı Sirus'un yaptığı savaşlara **geçer**, o savaşın bir veya iki ay süren dönemlerini anlatırken birdenbire yolda rastladığı bir sürücünün eşeğinden ya da orada kulağına çalınan bir efsaneden söz etmeye **koyulur**, öyle ki, eşekten yine Sirus'a dönünce insan bir eski ahbapla yine karşılaşmış gibi **olur, sevinir**.” (Halikarnas Balıkcısı, AF, 1974: 18)

[Not: Azerbaycan Türkçesinde geniş zaman kavramı kullanılmamaktadır. Türkiye Türkçesindeki geniş zaman ekleri olan **-r, -ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür** ekleri Azerbaycan Türkçesinde qeyri-qəti gələcək zaman ve indiki zaman eki olarak işlenmektedir.]

SONUÇ

“Güney-Batı (Oğuz) Grubu Türk Lehçelerinden Azerbaycan Türkçesinde Bildirme (Haber) Kipleri ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması” adlı bu çalışmada varılan sonuçlara aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Türkiye Türkçesinde zaman ekleri “*bildirme (haber) kipleri*” başlığı altında ele alınırken, Azerbaycan Türkçesinde zaman ekleri “*Felin təsriflənən formaları*” alt başlığı olan “*Xəbər şəkli*” başlığı altında ele alınmaktadır.

2. Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin bildirme kipleri genel özellikleri açısından birbirine benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Bu benzerlik ve farklılıklarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Türkiye Türkçesinde bildirme (haber) kipleri kendi içinde 4'e (*geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman*) ayrılırken, Azerbaycan Türkçesinde ise 3'e ayrılır. Bunlar: *geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman*.
- Türkiye Türkçesinde geçmiş zaman kendi içinde 2'ye ayrılır. Bunlar: *Görülen geçmiş zaman* ve *Duyulan geçmiş zaman*. Aynısı Azerbaycan Türkçesinde de mevcuttur. Bunlar: *Şuhudi geçmiş zaman* ve *Neqli geçmiş zaman*.
- Türkiye Türkçesinde görülen geçmiş zaman eki *-dı, -di, -du, -dü, -ti, -ti, -tu, -tü* ekleri kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde şuhudi (görülen) geçmiş zaman için *dı, di, du, dü* ekleri kullanılır.
- Türkiye Türkçesinde duyulan geçmiş zaman eki *-mış, -miş, -muş -müştü* ekleri kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde neqli (duyulan, öğrenilen) geçmiş zaman için *-miş, -miş, -muş, -müş, -ib, -ib, -ub, -üb*, ekleri kullanılır.
- Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki *(-)yor, -mekte, -makta* ekleri kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde indiki (şimdiki) zaman için *-ır, -ir, -ur, -ür* ekleri kullanılır.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

- Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki *-ecek*, *-acakekleri* kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde gelecek zaman için *-ecek*, *-acaq*, *-ar*, *-er* ekleri kullanılır.
- Türkiye Türkçesinde geniş zaman için *-r*, *-ar*, *-er*, *-ır*, *-ir*, *-ur* ekleri kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde geniş zaman kavramı ve eki yoktur.

3. Ayrıca her iki Türkçede bazı terim farklılıklarının karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, şimdiki (indiki), şühudi geçmiş zaman (görülen geçmiş zaman), nâqli geçmiş zaman (duyulan geçmiş zaman) gibi.

KAYNAKÇA

AKBAYIR, Sıddık (2013). *Eğitim Fakültesi için Cümle ve Metin Bilgisi*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Ayrıntı Matbaası.

Azərbaycan Folkloru Külliyyatı XXIX cild, Dastanlar (XIX kitab)(2011). Bakı: Nurlan nəşriyyatı, 400 səh.

Azərbaycan Uşaq Folkloru (2011). Bakı: “Ağrıdağ” nəşriyyatı, 469 səh.

BALIKÇISI, Halikarnas (1974). *Anadolu Efsaneleri*. Üçüncü Basım. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

BALIKÇISI, Halikarnas (1996). *Bulamaç*. Birinci Basım. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

ERGİN, Muharrem (2000). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul.

ERSOY, A. M. (2006). *Safahat*. 1. Baskı. İstanbul: Fide Yayınları.

GULUSOY, İlkin (2019). *Qazi Bürhanəddin “Divan”ının Dilinin Sintaksisi*. 1. Baskı. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.

HACIYEVA Tofiq, CEFƏROV Nizami, XUDİYEV Nizami (2009). *Azərbaycan Dili*. Bakı: Aspoliqraf Nəşriyyatı.

HEPÇİLİNGİRLER, Feyza (2005). *Öğretenlere ve Öğrenenlere Türkçe Dilbilgisi*. 3. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

(HÜSEYİNOVA), Zülfıqarlı Solmaz (2009). *Azerbaycan Dili*. Bakı: «İqtisadUniversiteti» nəşriyyatı, - 610 səh.

HÜSƏYNZADƏ, Muxtar (2007). *Muassir Azərbaycan Dili*. Bakı: Türk Pitik Şərq-Qərb.

İSMAYILOV Rafiq, QASIMOVA Xanım, ELLAZOV Fazil (2008). *Azerbaycan Dili*. Bakı: Altun Kitab.

KARADÜZ, Ednan ve KARADÜZ, Oğuz Eren (2003). *Türk Dili*. Erzurum: Aktif Yayınevi.

KAZIMOV, Q. Ş. (2004). *Müassir Azərbaycan Dili. Sintaksis*. İkinci Nəşri. Bakı: “AspoliqrafLTD” MMC, 2004, 496 səh.

KEMAL, Yaşar (1997). *Çakırcalı Efe*. İstanbul: Adam Yayınları.

KOCAGÖZ, Samim (2010). *Kalpklılar*. İstanbul: Literatür Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2003): *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.

LUKÂCS, György (2008). *Tarihsel Roman* (Macarcadan Çev. İsmail Doğan). Ankara: Epos Yayınları.

NAĞISOYLU, Möhsün ve ZEYNALLI, Mehman (2009). *Azərbaycan Dili*. Bakı: Araz Yayınları.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

ÖZKAN, Mustafa (2013). *Türkçe Cümle Bilgisi II*. 1. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

SEYİDOV Yusif, ƏSƏDOVA Təhminə (2010). *Azərbaycan Dili*. Bakı: Çaşıoğlu.

TAHİR, Kemal (1970). *Yediçınar Yaylası*. İkinci Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.

TAHİR, Kemal (1971). *Yorgun Savaşçı*. Dördüncü Basım. Ankara: Bilgi Yayınevi.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2008). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. 13. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri (2004). Ankara: Yargı Yayınevi.